

יצחק בן-צבי: מסעות ארץ-ישראל לר' משה באסולה, ירושלים, תרח"ץ, הספריה לידיעת ארץ-ישראל, כרך י"א, ע' 104, 320.

לספר מצורפות שתי פקסימליות מכתב-היד, שש תמונות מלוקטות מספרים בני אותה תקופה ושתי מפות המסמנות את דרכו של הנוסע מוויניציה לא"י ותיוריו בארץ. ספר זה אינו חדש, כי כבר נדפס פעמים אחדות משנת תקס"ה ואילך. חידושו העיקרי של בן-צבי הוא שהצליח לגלות את שם המחבר, שנעלם מעיני המו"לים וחוקרי קדמוניות ישראל. הוא נודע עד עתה בשם הנוסע האלמוני מליוורנו משנת רפ"ב, וגם זאת טעות היא, כי לא בליוורנו היה מושבו אלא באנקונה. בן-צבי מצא בידי הר"י בדהאב כתיב של פרשת המסעות הללו. הרב בדהאב הכיר בראשונה ששם המחבר היה משה, בא בן-צבי והוסיף עליו מתוך דברי ר' עזריה מן האדומים במאור עינים שזהו רבי משה באסולה. אך בבואו לזהות את המחבר מתפלפל בן-צבי בבאור המקורות שלפניו, כי נעלמה מעיניו העובדה שאנקונה היא העיר הראשית במדינת מרקה או למרקה (le Marche), וכן נפלה בידו הוצאה משובשת של ספר "סדר הדורות"; ואילו בהוצאת ר' נפתלי משכיל לאיתן משנת תרמ"ט, ע' 246, כתוב בקיצור ובפרוש: "ה"א שכ"ר" משה בזולו ראש ישיבה בלמרקה והלך לא"י ומת שם שנת ש"כ בן שמונים שנה". אינני יכול להכריע כתיבו של מי נכון, זה של בעל סה"ר — בזולו, או זה שבחר בו בן-צבי — באסולה, ויש לברר כיצד היה ר' משה חותם בעצמו כמשך שנות חייו הארוכות. ברור איפוא, שר' משה בזולו או באסולה ראש ישיבת אנקונה עלה לא"י בראשונה בשנת רפ"ב וכתב את ספר מסעותיו וחזר לאיטליה ולעת זקנתו זכה לעלות בשניה ולהקבר בארץ בשנת ש"כ.

הספר הזה שונה מכמה חבורים דומים של בני דורו בין יהודים ובין נוצרים. העולים לא"י בימים ההם התענינו כמעט רק בקדושתה וברוחניותה, ולחיה החמריים-החילוניים כמעט שלא שמו לב. לא כן מחברנו: עם כל גדולתו בתורה ואמונתו השלמה התענין גם בכלכלת הארץ, בחיי תושביה ובכל אשר ראה בדרך הארוכה שעבר בה. דומה הוא בזה לבן ארצו ר' אליהו מפיסארו אשר מכתבו על מסעו מוויניציה לפמאגוסטה בשנת שכ"ד נתפרסם ע"י מ. אדלמן ב"חיי עולם". כמה נוסעים הרבו לספר על מצב קהילות היהודים בארצות בהן עברו; ואילו שני האיטלקים שהזכרתי מסרו גם ידיעות רבות על המסחר ועל האניות ומטענן. אדלמן ז"ל בשעתו (גם הוא ירושלמי היה) הוציא לאור את "מסע אליהו" ללא כל הערות ובלא תרגום המלים האיטלקיות. בן-צבי רשם בהערותיו את תרגום המלים הזרות ברובן, אבל לא כולן. מלאכתו זו נעשתה ע"י אחרים. הבקיאים בלע"ז האיטלקי, ואלה, מכיון שבמלאכת אחרים עסקו, לא שקדו לברר מלים תיכניות מעולם הספנות וסחר הליבנטה בראשית המאה הט"ז אחר ספה"ג. ועל זה יש להצטער הרבה. ואין בן-צבי יחיד בנידון זה אצלנו. גם במעגל טוב לחי"דא שהוצא לאור בהוצאת "מקצי נרדמים" השאיר המו"ל הרבה מלים לועזיות קשות ללא באור, אע"פ שבלי ספק אפשר היה לבררן בעיון רב.

אנו עומדים קעת בסימן ספנות עברית וסחר ים עברי ולכן הצטערתי בכפלים כשלא מצאתי תרגום ובאור למלה לועזית הנוגעת לנושא זה. במלונים רגילים לא תמצא מלה תיכנית, לכך יש לעין בספרים מקצועיים. ואם גם שם לא תמצא יש לבדוק במלונים המיוחדים לדיאלקט הוויניציאני בו השתמשו הספנים, אשר בספינותיהם נסע ר' משה בזולו.

על שגיאות גיאוגרפיות קטנות לא אעיר, כי הקורא יגלן בקראו במפות. הטיב המו"ל לעשות בצרפו לספר שתי מפות. מפה היא תמיד בבחינת מועט המחזיק את המרובה, ולכן יש לדייק שבעה דיוקים בכל שם ובכל אות שבו וגם בצורת האותיות. בצורת השמות במפת הים התיכון אין עקביות: קיפרוס, כריתה במקום קפריסין, כריתים, או הצורה האיטלקית של בעל המסעות.

בצורת האותיות אין במפה מקום לעיטורים ולפיאורים; יש להשתמש באותיות פשוטות כנדפס בסדור ובמחזור שעין הקורא תרוץ בהן. אין להניח ספק בלב הקורא אם האות היא ר' או ד', כ' או ב', או לדרוש ממנו שילמד את הא"ב הנהוגה במשדד מהנדס פלוני או אלמוני. הצוירים נבחרו בהצלחה ובטוב טעם. אם הם דרושים לחבור — זוהי שאלה אחרת. כשאני לעצמי הייתי נהנה יותר מצוירי אניות עם באור חלקיהן, כדי להבין את דברי המחבר. לא די אם המחבר נותן לנו את השמות גליאה, קונסרווה וקפיטנייה, בכתבים האיטלקי ומבאר לנו שדוגיאה היא סירה. מוטב היה לו לצרף ציור של מיני אניות אלה. הנוסע כותב שמקומו כאניה היה „בייב"ה". מר בן-צבי אינו מבאר ייב"ה מה היא והיכן היא. בסערה עמדה האניה „סורטיי" ולא נתפרש מלה זו מה היא וכמה רבות.

חשיבות החבור מחייבת שלמות בהוצאתו, אבל עם כל השגיאות הקטנות שמנינו לעיל יקרא כל משכיל עברי את הספר ואת הקדמתו ואת ההערות בעונג כקורא רומן מושך לב ויכיר טובה למר בן-צבי שעם כל טרדות השנים הטרופות האלה התיחד עם כתב-היד והציל את שמו של נוסע עברי מתהום הגשיה ונתן בידונו ספר נאה ומועיל בכל המובנים. א. י. ברור

עם סיום עונת החפירות השלישית בבית שערים (שיך אבריק)

מאת ב. מייזלר

עונת החפירות השלישית בבית שערים התחילה ביום א', 11 בדצמבר 1938, ונסתיימה ביום ד', 1 בפברואר 1939. במשלחת השתתפו גם בעונה זו ה"ה פ. בר-אדון, המהנדס י. קפלן וכותב הטורים האלה. בעבודה עסקו ה'מ. יפהו"ר 10—15 פועל מקבוצת "אלונים" ומבית זייד. התצלומים נעשו בידי ה' י. שוייג. ברשותו האדיבה של מנהל מחלקת העתיקות של ממשלת ארץ ישראל וכן בידי הארדיכל י. פינקרפלד, שהצטרף העונה אל המשלחת. בחקר החומר האפיגרפי היווני עוסק הד"ר מ. שובה. בעיקר עבדה המשלחת בגלוי שרידי בית הכנסת בחלק הצפון-מזרחי גבעת שיך אבריק. בשטח הבנינים הגדולים של בית שערים. בית כנסת זה הוא אחד הגדולים והקדומים בבתי הכנסת, שנתגלו עד היום בארץ ישראל. בית הכנסת גופו, מלבד הרחבה שנחשפה לפני חזית הבנין ומלבד החדרים והחצרות הצדדיים שעדיין לא נחקרו כראוי (עבודה זו תעשה בעונה הבאה), ארכו 35 ורחבו 15 מטר. הבנין מכוון כלפי ירושלים, כלומר לצד דרום מזרח, כיאות לבית שערים, הנמצאת מצפון-צפון-מערב לעיר הקודש.